

“No volia anar amb els jesuïtes de sotana i tampoc amb els de texans”

El pare Josep M. Benítez i Riera amb una foto del seu admirat amic Miquel Batllori, jesuïta i professor d'història com ell.

El jesuïta i historiador Josep M. Benítez i Riera (Arenys de Mar, Maresme, 1937) va coincidir a Roma amb el pare Miquel Batllori, amb qui va establir una estreta amistat. Durant 25 anys va impartir la seva docència a la càtedra d'història moderna —la mateixa on havia impartit la seva el pare Batllori, fins el 1980— de la Facultat d'Història Eclesiàstica de la Pontificia Universitat Gregoriana, facultat de la qual va ser també degà.

Ha estat cofundador i president de l'associació Catalans a Roma. En ser nomenat professor emèrit, el provincial dels jesuïtes a Catalunya el va cridar a Barcelona per presidir i dirigir

El dia 1 d'octubre del 1909 naixia a Barcelona Miquel Batllori i Munné, un dels gegants de la cultura catalana del segle XX. Josep M. Benítez i Riera, el seu amic català de Roma, també jesuïta i historiador, en recorda la personalitat humana, religiosa i científica.

la Fundació Balmesiana. Va prendre possessió del càrrec l'octubre passat, però pocs mesos després va renunciar-hi. El pare Benítez i Riera ha promogut l'Any Batllori.

—**Quan i com coneixeu el pare Batllori?**

—El vaig conèixer força tard des del punt de vista de la vida, però ja sabia qui era perquè la meua mare, Maria

Lluïsa Riera i Fabra, que era professora de piano, de soltera havia anat a fer classes a la germana gran del pare Batllori, Conxa. Explicava la mare que era grassonet, anava vestit de mariner, i que era molt cerimoniós i molt educat. I que tenia interès per “ir a saludar a la señorita”. Parlava en castellà perquè la seva mare era cubana. Es treia la gorra i la saludava amb una certa solemnitat.

—**Anava al pis que tenien a la plaça de Catalunya, on va néixer?**

—No. Ja l’havien deixat. Primer s’havien traslladat a Llúria, 21, exactament al davant de l’hotel Ritz, que llavors encara no s’havia construït. Es va construir el 1919. El pare Batllori recordava que al solar hi feien exercicis d’instrucció, els soldats, i que li agradava molt de seure al balcó, amb les cames penjant a l’aire entre les reixes. Després la família es va traslladar al carrer de Saragossa, a Sant Gervasi de Cassoles, en una casa més àmplia, una torre. Aquí és on anava la meva mare. Tenien sis minyones. Era una família acomodada. Ell va dir més tard que això es podia considerar una injustícia social. Llavors uns pocs tenien molt i moltes famílies vivien en la misèria.

—**Us vàreu trobar per primer cop a Roma o a Barcelona?**

—A Barcelona. Fou l’any 1963. Va venir de Roma per operar-se i el vaig anar a veure a la clínica. Va ser una visita ràpida perquè l’operació quirúrgica havia estat delicada. La convalescència la va fer a la infermeria del col·legi de Sant Ignasi de Sarrià i llavors hi vaig pujar molt. I realment vaig quedar fascinat per la seva manera de ser. Ja des del primer dia. Recordo que va ser el 24 de febrer. Convalescent i tot, parlava amb una vitalitat extraordinària.

—**Parlaven dos jesuïtes, dos catalans o dos historiadors?**

—Parlaven dos amics.

—**De què?**

—El primer matí, de la història de Catalunya i la relació amb la cultura d’Europa. Jo havia llegit el seu llibre *Vuit segles de cultura catalana a Europa*, i coneixia en proves el de Jordi Ventura, *Els heretges catalans*, prologat per ell. La conversa es convertí en un monòleg del pare Batllori. A les visites posteriors parlàvem de les pròpies vides i experiències personals.

L’Any Batllori ens parlarà de l’agudesia cordial d’un savi, present en el record

Jordi Rubió i Balaguer, el mestre de Miquel Batllori a la universitat de Barcelona, al pròleg al llibre *Vuit segles de cultura catalana a Europa* (1957) li feia aquest retrat: “Un temperament que sap descobrir allò que és assimilable en les més oposades formes de vida; irònic i, per tant, comprensiu, fins compassivament quan cal; segur dins d’ell, per obra de l’estructuració de la intel·ligència i de la voluntat, pròpia de l’orde al qual pertany des que sortí de les aules universitàries. I encara aquelles altres qualitats que només Déu dona. L’esperit amatent i ràpid que el P. Batllori troba a Balmes, ¿no és veritat que són qualificatius que li aplicarien els qui el coneixen?”

El gran humanista i historiador de la cultura Miquel Batllori (Barcelona, 1909 - Sant Cugat del Vallès, 2003) serà objecte d’un seguit d’actes d’homenatge amb motiu del centenari del seu naixement quan encara és ben viu el seu record, atès que, a més d’haver viscut fins a 93 anys —és a dir, morir només sis anys i poc abans d’arribar als cent—, els darrers temps de la seva vida la seva figura i la seva obra van ser de permanent actualitat.

L’editorial 3i4 li va publicar l’*Obra Completa*, a partir del 1994; va ser objecte d’unes jornades d’estudi, a l’Institut d’Estudis Catalans, el 3 i 4 de març del 1997; va rebre les més prestigioses distincions i premis; va publicar els seus records a l’editorial Quaderns Crema; amb motiu dels seus vuitanta anys, l’any 1990 la Generalitat de Catalunya li oferí una miscel·lània d’homenatge en la qual diversos autors parlaven d’ell; va tenir una presència constant als mitjans de comunicació, televisió inclosa; i el 23 de maig del 2002, onze universitats dels Països Catalans li van atorgar conjuntament el títol de doctor honoris causa en un acte solemne celebrat a la basílica de Santa Maria del Mar de Barcelona en presència de les màximes autoritats polítiques, acadèmiques i eclesiaístiques de l’àmbit català.

A la primera part de l’acte, Batllori fou investit doctor *honoris causa* per les onze universitats de l’àmbit lingüístic català que encara no li havien tributat aquest honor: les d’Alacant, Autònoma de Barcelona, Barcelona, Girona, Jaume I de Castelló, Lleida, Politècnica de Catalunya, Pompeu

En segon lloc, dels problemes històrics de sempre. I molt de la Companyia de Jesús, de les diverses línies i maneres de viure que hi ha. Ell personalment es considerava un jesuïta atípic. I això, quan ho deia, no agradava gens als superiors. A Roma, quan hi arribo, tindrè

“Vaig quedar fascinat per la seva manera de ser, ja des del dia que el vaig conèixer”

la sort de treballar amb ell i de passar-hi moltes hores.

—**Vàreu mantenir-hi, doncs, la relació personal iniciada a Barcelona?**

—Sí. Ell treballava molt, tot el dia, i cap al tard sortíem a fer una passejada pel mont de Gianicolo, fins a la famosa Quercia del Tasso, l’alzina sota la qual Tasso va escriure *La Gerusalemme Liberata*. Ara ja no existeix. Uns brètols la van cremar amb benzina. El pare Batllori ja no ho va veure. Per sort. Li hauria produït un gran disgust. Després de la passejada tornàvem per sopar i havent sopat anàvem a la seva cambra a fumar un havà. Els rebia de Cuba. La mare tenia facilitat per a obtenir-los. I

Fabra, Ramon Llull, Rovira i Virgili i Vic.

Després de la *laudatio* de Martí de Riquer, Batllori va pronunciar la lliçó magistral, bona mostra de la seva erudició i capacitat de síntesi, però també del seu fi sentit de l'humor i de la diplomàcia. El protagonista de l'acte, amb la seva habitual ironia, va voler treure solemnitat i sumptuositat a l'homenatge qualificant-lo de "funeral de luxe, *corpore vivente et insepulto*, amb dos cardenals, un arquebisbe, un grapat de bisbes i abats, i capellans a desdir".

La celebració del centenari del naixement del pare Batllori parteix, diu el pare Josep M. Benítez i Riera, d'una idea col·lectiva de nombrosos amics seus, bàsicament professors i homes d'església. L'objectiu fonamental és fer un balanç de què ha significat Miquel Batllori per la cultura catalana i per a la història en un sentit més general.

L'acte institucional de l'obertura de l'Any Batllori tindrà lloc al palau de la Generalitat de Catalunya el dia 2 d'octubre, i el dia 7 es farà, a la Facultat de Teologia de Catalunya, el primer acte acadèmic. La lliçó inaugural del curs serà dedicada al pare Batllori i la farà el pare Jaume Aymar i Ragolta, doctor en història de l'art per la Universitat de Barcelona que fou degà de la Facultat de Filosofia

El record del pare Miquel Batllori és ben viu, sis anys després de la seva mort.

de Catalunya (URL) des del 1998 al desembre del 2005.

A l'acte institucional de la Generalitat de Catalunya del dia 3 es farà la presentació del volum *La saviesa cordial de Miquel Batllori. Semblances en el centenari del seu naixement*, una publicació impulsada per la Institució de les Lletres Catalanes amb el segell de Barcino –editorial de la Fundació Lluís Carulla–, de gairebé un centenar de pàgines, que s'obre amb tres pòrtics institucionals, un

primer del conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Joan Manuel Tresserras; un segon de la presidenta de la Fundació Lluís Carulla, Montserrat Carulla; i un tercer del superior provincial dels jesuïtes de Catalunya, Lluís Magriñà.

Els articles han estat redactats per amics del pare Batllori i estudiosos de la seva obra. La llista és formada per Eliseu Climent, Maria Toldrà, Josep Solervicens, Hilari Ragner, Agustí Alcoberro, Valentí Gómez i Oliver, Cristina Gatell i Glòria Soler, i Josep M. Benítez i Riera. El volum es completa amb una breu antologia de frases de Batllori i un selecte àlbum fotogràfic.

Els darrers mesos s'han publicat a *Catalunya Cristiana* una sèrie de quatre articles escrits per Josep M. Benítez que han ajudat a introduir la celebració. En aquests escrits, l'autor ha analitzat la figura del pare Batllori des de quatre vessants, "com a estudiós, com a historiador de la cultura, com a historiògraf de la historiografia i com a home que tenia una dialèctica intel·lectual que passava de la dispersió (geogràfica, temàtica o d'idees) a la unificació sapiencial".

Finalment, Valentí Gómez i Oliver ha presentat a TV3 el projecte d'un documental sobre la vida i l'obra del pare Batllori amb el títol provisional *L'agudesia d'un savi*.

a les 12 de la nit anàvem a celebrar, o concelebrar, tots dos sols, l'eucaristia. Això cridava l'atenció de molts capellans. Ell era molt pietós.

—Per què penseu que va acceptar aquesta amistat vostra, tan continuada?

—Perquè hi havia una empatia molt gran. Teníem molts records comuns. Li encantava seguir el fil de les famílies de la burgesia mitjana catalana. Jo vaig néixer a Arenys de Mar per circumstàncies de la guerra, perquè els pares s'hi van refugiar, però la meua família vivia a Barcelona. La mare era originària del mas de ca l'Estanyol del Llofriu de Josep Pla, i el pare, ben inte-

grat a Catalunya, era nét d'un andalús d'Almeria que ve el 1888 a Barcelona, arran de l'Exposició, i hi munta un taller.

—El pare Batllori feia una vida pròpia, al marge de la comunitat jesuítica?

—Com que era educadíssim, no s'automarginava de la comunitat, però tenia una vida tan intensa i li agradaven tant les converses que anaven a fons dels problemes, que més aviat tendia a no tenir temps per a estar amb els altres. Ell podia treballar catorze hores. M'esgotava. Això no li impedia de mantenir una vida social intensa amb molts professors de tot el món i

tenir moltes amistats. A Roma es feia amb catedràtics, professors, gent del Vaticà, ambaixadors... Anava sovint a festes d'ambaixades.

—I de jubilat, a Barcelona?

—O hauria hagut d'anar amb els qui anaven amb sotana o amb els joves que portaven texans, i amb cap dels dos grups no s'hi avenia. Ell em deia: "A vegades em sento com a desgrat." Però no era pessimista, no era negatiu, com diu a les memòries. En canvi, es trobava molt bé a Montserrat. Durant vint anys hi va anar cada estiu, per treballar en la publicació de la documentació de l'arxiu Vidal i Barraquer, bàsic per a comprendre la Segona República

espanyola i la guerra civil. Aquest anar a Montserrat li plaïa molt. La vida de comunitat a Montserrat és molt reglamentada i això li agradava. Li agradava la solemnitat. A més, li permetia de conversar amb monjos com el pare Marc Taxonera o el fidelíssim Josep Massot, historiador i editor de les Publicacions de l'Abadia, persones sensibles a la cultura i a la història de casa nostra, educadíssims i grans treballadors, com el pare Batllori. I no portaven texans.

—**Devia compartir l'esperit del Concili Vaticà II, no?**

—Va dir: “És la primera vegada que la teologia m'interessa”, cosa que volia dir que mai no li havia interessat. Ell va quedar molt content, sobretot de la primera sessió. Després, quan el concili es va anar embolicant per les pressions, se'n va anar una mica decebut. Es va interessar per la tesi del teòleg Karl Rahner sobre l'evolució dogmàtica, que és allò que ens evita de caure en fanatismes o dogmatismes tancats. Un dogma pot ser entès d'una manera o d'una altra segons les èpoques. Llavors, Ratzinger i Rahner eren amics. I Ratzinger ha acabat adoptant una visió que mira més la tradició que no pas el progrés de la teologia.

—**Va patir molt amb el sant pare anterior, un polonès que no simpatitzava gens amb els jesuïtes i sí amb l'Opus Dei, orde que va salvar el Vaticà de la fallida econòmica?**

—No li agradava. Primer de tot cal dir una cosa molt divertida. Deia, en privat, que els polonesos o són boigs o poden sempre tenir quelcom de boig. I que havien unit el victimisme —era conscient que havien sofert molt— amb una interpretació tancada del catolicisme. Considerava que el sant pare es guiava sobretot per la impressió personal, no aprofundia prou la transcendència que podien tenir les persones. Joan Pau II anava a la seva. Hi ha una foto, del 1988, d'una audiència del sant pare al pare Batllori i el sant pare ni el mira.

—**Parlava amb ressentiment de la República, per haver expulsat els jesuïtes i, per tant, obligar-lo a exiliar-se?**

—No va ser ben bé un exili. La República no va fer fora els jesuïtes i el fet és que molts es van quedar

“Amb el Concili Vaticà II es va interessar per primera vegada per la teologia, especialment la de Karl Rahner”

en petites comunitats. Ell, com tots els joves de la Companyia de Jesús, va haver-se'n d'anar perquè no podia viure en cap casa de formació. El pare Batllori va dir que el text de la Constitució del 31, tot i ser contrari a la Companyia de Jesús, havia trobat una sortida per a no caure en l'anticlericalisme fatal. El text de l'avantprojecte eliminava tots els ordes religiosos. Va ser Azaña, al famós discurs en què va proclamar que Espanya havia deixat de ser catòlica, que reconegué el bé que monges i religiosos havien fet i feien a la societat. Però que hi havia un orde que depenia d'una potència estrangera, l'Estat del Vaticà. I aquest orde era la Companyia de Jesús. Els jesuïtes gaudien de l'exempció eclesiàstica de tots els bisbes, però van fer un vot especial d'obediència al sant pare i el sant pare era el sobirà de l'estat de la Ciutat del Vaticà.

—**Parlava amb respecte d'Azaña, doncs?**

—No va dir mai si Azaña era bo o dolent, sinó: “Azaña va dir, va fer això i allò”, etc. Feia anàlisis històriques. Buscava els perquè. Se sabia el discurs d'Azaña. Quan preparava l'arxiu Vidal i Barraquer va refer tota la memòria de jove. Al 31 té 21 anys.

—**I no va ser desterrat a Mallorca, després de la guerra civil?**

—Mig ho era, un exili, perquè el governador civil de Barcelona va dir que aquests homes que venien del catalanisme era millor que estiguessin fora de Barcelona. El pare Batllori havia estat vinculat al pare Ignasi Casanovas i, per tant, a tot el catalanisme de la Balmesiana. A Mallorca hi és fins el 47. Sis anys. L'envien a un col·legi de segon ensenyament. Persistia en els superiors la prevenció sobre els estudis de nivell universitari de Batllori. Fins que ve un punt que li entra una mena de neguit i hi ha un provincial, un aragonès que odiava els catalans, que veu l'oportunitat de treure-se'l del damunt i li proposa l'Índia, amb l'esquer que podrà estudiar la cultura oriental amb

el pare Enrique Heras. El pare Batllori va veure la jugada, va protestar al general dels jesuïtes i aquest el va enviar a Roma. Va ser providencial que el general el destinés a Roma. Va ser un salt qualitatiu important.

—**Dieu que la Balmesiana del pare Ignasi Casanovas era catalanista. Ara em sembla que ha caigut a mans dels carques.**

—Amb els anys, s'ha anat desplaçant l'esperit fundacional del pare Casanovas. L'entitat ha acollit fins i tot, com a llogaters, un moviment molt reaccionari. El pare Batllori, a poc a poc, se'n va anar separant.

—**Tinc entès que pensàveu promoure l'Any Batllori des de la Balmesiana, però això no ha estat possible.**

—Sí. M'hauria fet molta il·lusió que, com a president i director, la Balmesiana hagués centralitzat l'Any Batllori. Però en dimitir, vaig recórrer a la Generalitat de Catalunya, on vaig ser molt ben acollit pel conseller de Cultura.

—**Quina penseu que ha estat l'aportació científica més important del pare Batllori?**

—El pare Batllori té una obra molt dispersa, de Llull a Vicens Vives. Ell va dir que no es considerava ni un intel·lectual pur ni un savi. Li agradava molt el mot anglès *scholar*, que es correspon al terme *estudiós*, que es com volia ser vist. Estudiós de què? Estudiós de la història de la cultura. Li empiava molt que li diguessin historiador eclesiàstic, perquè intentava estudiar-ho tot. El seu concepte de cultura ho abastava tot, de l'art i la literatura a les diverses disciplines. Darrerament es va interessar pel cinema, perquè va descobrir que creava una nova cultura. Ell era un historiògraf de la historiografia. La seva escola era la del positivisme alemany. I també seguia la de Croce, de superació del marxisme i l'ateisme. Era antimarxista radical, com Vicens Vives. Era una mica crocià. La vídua de Croce formava part del seu cercle de relacions.

JORDI PLAY

El pare Benítez i Riera ha promogut l'Any Batllori amb la col·laboració del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

—Però feia la sensació de ser un savi.

—Tenia un nas extraordinari per a veure línies, analitzar els autors, gràcies a una capacitat de lectura ràpida i de molta retentiva. Això li permetia de passar d'allò que en diríem la dispersió, tan cronològica com temàtica, a la unificació sapiencial. No era un mer erudit. Dominava tot allò que s'havia escrit sobre les diverses temàtiques que anava estudiant. I seguia les publicacions dels temes que tocava. Estava al dia. I per això feia la sensació de savi,

en el sentit que semblava saber-ho tot. Però més que res, era un estudiós.

—Com valorava la seva obra, la seva aportació?

—Va dir-me que de tot allò que havia fet no en quedaria res. Era molt conscient que havia fet historiografia de la història, però que l'evolució és tan accelerada en el món de la cultura que allò que havia fet quedaria superat. Però també les aportacions documentals durarien sempre. La dispersió temàtica i cronològica no li va permetre d'arribar tan a fons de les coses com

hi arriben els especialistes en un sol àmbit, en una matèria.

—Ben aviat va defensar la idea d'una cultura catalana.

—Quan el van fer membre de l'Acadèmia de la Història va tenir por que no semblés que s'identificava amb el franquisme i de seguida publicà el llibre *Vuit segles de cultura catalana a Europa*. Per demostrar, primer, que era una cultura. Després, que era una cultura pròpia amb un gruix de vuit segles. Va tenir molt d'interès a publicar-lo. L'editor Cruzet, de la Selecta, li va dir que era un llibre que no tindria lectors i ell es va haver de pagar l'edició. La primera edició es va esgotar en una setmana. N'estava molt orgullós. I és un llibre que s'ha reeditat diverses vegades en més d'una editorial. Tenia assumida la catalanitat com a cultura i com a pervivència d'un poble. No era ni catalanista ni nacionalista, i acabava dient: "No m'importa gens el Barça." Creia en la idea de Països Catalans, creia que eren una identitat. Es trobava bé a València, i ja no diguem a Mallorca, on va viure. Havia anat a l'Algier diverses vegades.

—No li devia interessar el Barça, entre més raons, pel seu concepte diguem-ne elitista, superior, de la cultura, i de l'home, no?

—Una mica sí, sí. Parlant sincerament és així. El cinema no l'interessava, fins molt al final. L'acompanyava al cinema i al cap de deu minuts em deia: "Anem-nos-en, això és una americanada." Tenia la idea que Amèrica era *ramplona*.

—Li agradava recitar poemes de memòria?

—Sí. I cantava. Feia pregària amb el cant. I jo li recitava Costa i Llobera, que li agradava molt.

—Tenia temps de llegir novel·les?

—Novel·les, gens. Em consta. Poesia, sí. Ell quedava inundat dels llibres d'història que li enviaven d'arreu del món, sovint perquè en fes una recensió.

—S'enyorava?

—No. Estava avesat a viatjar sovint.

—Era gormand?

—Era un bon *gustaio*. Entenia molt en vins. Els sabia distingir i els asaboria bé. A Roma, molt sovint era convidat a bons restaurants.

Lluís Bonada